

BİLİM - DİN ÇATIŞMASI*

Muhammed Ali Ayni**
Sadeleştiren: Mustafa Bulut***

Din ile bilim arasındaki bu çatışma nedir? Bilim niçin dine saldırıyor? Acaba ikisi arasında bir barış sağlamak mümkün değil midir? Birbirini takip edecek birkaç makale ile bu sorulara cevap vermeye çalışacağım. Fakat öncelikle şu önemli noktayı arz edeceğim. Madem ki bilimin dayanağı akıldan başka bir şey değildir, madem ki aklın kanunları doğanın her noktasında hâkim ve geçerli olan temel unsurlar, prensiplerdir, o halde din nasıl akla muhalefet edebilir. Bundan başka bir insanın bir dine mensup olması aslî yaratılış gereklerinden olmasaydı, paleontoloji ve arkeoloji bilginleri tarih öncesi zamanlarda yaşayan insanların bile bir dine bağlı olduklarını gösteren delillere nasıl ulaşabilirdi? O halde akıl, dinin kendine değil, bazı din bilginlerinin özellikle yaratılış (hilkat), âlem ve tabiat olayları hakkında verdikleri açıklamalara saldırmaktadır. Bu sebeple birinci makalemde öncelikle bu saldırıların neden kaynaklandığını göstermeye çalışacağım.

GÖRDÜĞÜMÜZ DÜNYA

Bu gördüğümüz gök ile üzerindeki yıldızlar ve üstünde gezindiğimiz yer yüzünün mahiyeti nedir? Bunları bu şekilde kim ortaya koymuştur? İşte insan oğlunun rahat ve mutluluğa ulaştığı ve bu rahat ve mutluluk sayesinde biraz düşünmeye başladığı andan itibaren zihnini meşgul eden bu sorudur. Acaba bir öküzün hatırına böyle sorular geliyor mu? Dış görünüşe göre böyle düşünceler sadece insana mahsustur. Denilebilir ki, dinin de ortaya çıkışında etken olan en önemli sebepler yine bu tür soru ve arayışlardır.

Başka uzak memleketler ve durumlarını çok az bildiğimiz dinler üzerinde yoğunlaşarak araştırma yapmak istiyorum. Bunun için gözlerimi mensubu bulunduğum *İslam dini* ile İslam dini mensuplarıyla en sıkı temasta bulunan *Hıristiyanlığa* çevireceğim. Bazı kitapları açtığımızda şöyle bir söze rastlarız: “Hummiret tînetü

* Bu makale, Darü'l Fünûn İlahiyat Fakültesi Mecmuasının 1. sayısının 142-150 sayfaları arasında yayınlanmıştır.

** Darü'l Fünûn İlahiyat Fakültesi Müderrisi.

*** İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi.

Âdeme erba'îne sabâhen". Bu söz âyet değildir, fakat tasavvuf kitaplarında hadis diye rivayet edilir. Bu sözün anlamına göre Allah Hz. Ademi yaratıp, ona can vermezden önce çamurunu kırk sabah yoğurmuş. Şimdi zamanımızın cin fikirli çocuklarının buna nasıl inanacağını söyler misiniz?! Değil şimdi, geçmişte de büyük İslam düşünürleri bunun maddi bir şey olamayacağını bildiklerinden, bu sözün anlamını tasavvufi bir anlayışla yorumlamışlardır.¹

Fakat Avrupa böyle yapmamıştır. Onların kitabı (Ahd-i Kadîm)'n da ki "Tekvin Babı'nı da yaratılış meselesi bu şekilde anlatılmış olduğundan ortaçağda Avrupa'nın binlerce noktasında inşa edilen o muhteşem ve muazzam kiliselerin duvarlarında, sütunlarında, mozaiklerinde pek büyük sanatkarların bu yaratılış kıssasını somut bir şekilde biçimlendirmiş oldukları görülür. Bu sütunlara, levhalara ve mozaiklere bakıldığı zaman öncelikle Allah'ı bir insan suretinde görürüz. Bu insan (Allah), güneşi, dünyayı, yıldızları yaratmakla gökyüzüne yerleşmiştir. Fakat bu zahmetli iş onu çok yormuş olacak ki kafasının yorgunluğu alındaki çizgilerden, kollarının yorgunluğu da pazılarının şişmesinden belli oluyor. Allah yaratılışı altı gün çok fazla çalışıp yorulduktan sonra tamamlamıştır. Yedinci gün dinlenmeyi tamamen hak etmiş ve bütün gök meleklerinin alkışları arasında arşa oturmuştur² Değil sadece orta çağda, son dönemin ilk günlerinde bile ressam ve heykeltıraşlar Tanrıyı, kutsal kitaplarının hikayelerine dayanarak bu şekilde tasvir etmekteydiler.

Fakat bu hikaye yalnız Hıristiyanların ve Musevilerin değildir. İnsanlar onu binlerce yıl önce bu şekilde düşünmüşler ve sonuçta o şekilde kabul etmişlerdir. En eski din kitaplarına da bakılırsa Tanrının insan suretinde düşünüldüğüne ve mahlukatın Tanrının eli ile ortaya çıkarıldığına dair rivayetlere rastlanır. Layrd, George Smith ve diğerlerinin son olarak keşfettikleri tarihi verilere göre Babil ve Keldanistan'ın eski

¹ Bosnalı Abdi Efendi, **Fusus Tercemesi**, C. II, s. 9. Zira Allah'ın sureti üzerine yaratılmış olan insan unsurlarının oluşumunun tamamlanması "innellahe hummiret Âdemi erba'îne sabâhen" anlayışı üzerine kırk'ın tamamlanması ile gerçekleşir. Zira insanın oluşumunda öncelikle hissi ve ruhi kuvvetlerden her birisi ilahi kaynaklı olup, Tanrının ilhamına mazhar olmuştur. Zira her bir kuvvet ilahi ilimlerden bir ilmin alınmasına has kılınmıştır.

² Allah'ın arşa oturması biçiminde bir anlayış Kur'an'ı Kerimde de yer almaktadır. Taha, 20/5. Ayet şöyledir: "Rahman Arş'a istiva etmiştir." Bu ayetin yorumunda müfessirlerden bazıları Allah'ın arşı istiva etmesini, önceki ve sonraki ayetlerden hareketle, yerde ve gökte ne varsa hepsinin sahibi olması anlamında yorumlarken, bazıları da bunun mecazi bir kullanım olduğu, bu kullanımı insanların anlayabilmesi için Allah'ın gökteki tahta oturdu biçiminde sembolize edildiği biçiminde yorumlamışlardır. Geniş bilgi için bkz. İbni Kesir, **Hadislerle Kur'anı Kerim Tefsiri**, X, (Çev. B. Karlağa-B. Çetiner). İstanbul 1985, 5195-5196; Bilmen, Ömer Nasuhi, **Kur'anı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri**, IV, İstanbul ts., s. 2058; Ateş, Süleyman, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, V, İstanbul 1990, s., 423. (Sadeleştiren.)

dinlerinde yaratılış kıssası anlatılmaktadır. Bu kıssa Tevrat'taki kıssanın dayanağıdır. Herhalde Tevrat'taki kıssanın önceden Keldaniler, Babililer, Asurlular ve Fenikeliler arasında bilindiği açıkça ispat edilmiştir. Tevrat'taki Tekvin Babi'nin tamamlanmamış şekilde birbirine katılmış, karıştırılmış olan iki kıssadan "Eyup Kitabı" ile "Emsal Kitabı"nda anlatılan kıssadan aynı kainatın yaratıcısı anlayışı çok büyük bir yücelik ile biçimlendirilmiştir.

Medeniyetin çocukluk dönemlerinde bir yaratıcının doğal olarak insan suretinde olduğuna ve mahlukatı kendi "Yedeyni mübareketeyni"(iki mübarek eli) ile yarattığına ve yıldızları kudret eliyle gökyüzüne attığına ve ondan sonra göklerin üstünde ki yüce makamından (Arş-ı A'zam) onları denetleyip, gözetip, idare ettiğine inanılmıştır. Ancak yaratılışa bağlı olan bu düşünce zamanın ilerlemesiyle daha yüce bir şekle dönüşmüş, mahlukatın yalnız Tanrının el ve parmaklarıyla değil "Kelâm" (söz) ile meydana geldiği düşünülmüştür.³

Yaratılışa bağlı olan bu anlayışı ilk Hıristiyan büyükleri tamamen kabul etmişler ve bütün Hıristiyanlara kainatın böyle, Tanrının eliyle, (ontolojik anlamda) cismani bedeniyle yahut ilahi kelamıyla yaratılmış olduğunu kabul ettirmişlerdir.⁴Yalnız "St. Greguvar ..." ile St. Augustin gibi bazı ilahiyatçılar Tevrat'ın bu kıssasını harfiyen kabule tamamen meyilli olmakla beraber, Tanrının öyle cismanî el ve parmakla kainatı yarattığını bir türlü ileri sürmemişlerdir. Bede⁵ ile diğer bazıları da onlara uymuşlar, fakat onların değerlendirmelerini dikkate almamışlardır. Bütün Hıristiyanlar kâinatın Tanrının cismanî eliyle yaratılmış olduğu düşüncesine inanmışlardır. Onun için kiliselerin yalnız heykelleri, resimleri, mozaikleri, pencere camları değil, Tevrat'ı düşünenlerin hepsindeki süsleme ve nakışlar bile o anlayışa göre yapılmıştır.⁶

³ Allah'ın kelamıyla yaratma konusu Kur'anı Kerimde de görülmektedir.Yasin suresi,36/82.ayeti şöyledir: "Onun işi,bir şey yaratmak istediği vakit sadece "ol"demektir ve o şey derhal oluverir.(Sadeleştiren)

⁴ **Kitab-ı Mukaddes Tercemesi**,İstanbul 1281/1886 (Agob Boyacıyan Matbaası), İstanbul, s.867.Yuhanna'nın kaydı üzere İncil den:Kelam (söz) başlangıçta mevcut idi ve kelim Allah'ın katında idi.Her şey onun vasıtasıyla meydana geldi.

⁵ Bede (Aziz) için bkz.**Anabritannica**, V, İstanbul 1994, s., 45 vd.

⁶ Almanya'da Feribourg ve Upsal daki Kadetrallerin büyük kapılarını çeken heykeller veyahut İtalya'da Pizza'daki Campo Santo kilisesinin duvarlarındaki resimler ve özellikle Montreal kadetrali ile Palermo'daki Balastina kilisesinin mozaikleri Amerika Birleşik Devletleri'nin Berlin eski sefiri A.D.White tarafından incelenmelerine binaen bu konuda örnek olarak anılmaktadır. "Yorgun Merkür"(MercureFatuque)ünvanıyla bilinen klasik heykelde Allah'ı yaratılışın yedinci günündeki yorgunluk halinin bükülmüş koluyla gayet açık bir şekilde tasvir etmektedir.

Tanrı'nın böyle maddî şeklindeki tasviri düşüncesi, Anklosaksonlar'ın anlayışına da iki şâirin eseriyle işlenmiş ve katılmıştır. Bunlardan Miladi VII.yüzyılda Qoedemon bu yaratılış kıssasını tamamen cismanî bir şekilde nazmen (şiir olarak)tasvir etmiş, daha sonra Miladi X. yüzyılda Milton Tevrat'taki yaratılış kıssalarıyla, İncil'in "Tanrının sözü"anlayışını yerleştirerek ve bunun içine teslis inancının üçüncü esasını da katarak bu oluşu cismani bir tarzda tasvir etmiştir.

Fakat Tanrı bu şeyleri hangi maddeden yaratmıştır? Sıra bunu düşünmeye gelince, bütün Hıristiyan bilginleri bu konuda Tanrının hiçbir şey kullanmadığını ve bütün varlıkları yokluktan yarattığını kabul etmişlerdir. Fakat bazı cüretkar bilginler "Tekvînü'l-Mahlûkât"ın ilk âyetlerine dayanarak muhalif bir fikir ileri sürmeye cesaret etmişler; yaratılıştan önce şekilsiz ve boş bir kütle var olduğunu iddia etmişlerdir. Bununla beraber böyle bir iddiayı kimse dinlememiştir. Kilise babalarının bu konudaki fikirleri çok kesindir. Özetle Tertullien diyor ki: Eğer yaratılıştan önce başka bir madde var olsaydı kitap bunu bize haber verirdi. O halde bunun zıddı görüşte olanlara karşı aşırı müsamahasızdı; bunun içindir ki Tertullien, muhalif fikir ileri sürmeye cesaret eden Hermojen'i ilahi kelama inanmayanlara mahsus en şiddetli cezalarla tehdit etmektedir.

"St.Augustin" maddenin ezelde var olduğunu kanıtlayacak bazı değerlendirmeler ortaya koymuş olduğu halde sonuçta şöyle bir akıl yürütme ile toplumun inancını kabul etmiştir: "Her ne kadar kâinat maddeden yaratılmışsa da bu maddenin kendisi yoktan yaratılmıştır."

Bu mesele hakkında ilahiyatçılar arasında meydana gelen tartışmalara IV.Latran⁷ ruhani meclisi son vermiştir. Çünkü bu meclis kainatın yoktan yaratıldığını ilan etmiştir. Papa IX.Pî nin sillabus'u⁸ ile Westminster'in* Catechisme**si bu görüştedir. Yani Katoliklerle Protestanların fikirleri aynıdır. Öncelikle mahlukatın nasıl ve neden yaratıldığına ilişkin olan mesele bu şekilde halledildikten sonra, ilahiyatçılar bu büyük işin ne zaman hangi müddet içinde gerçekleştiğini düşünmeye başlamışlardır. Fakat bir problem daha ortaya çıkmıştır. Çünkü mahlukatın yaratılmasındaki iki kıssadan birincisine göre yaratılma işi altı günde tamamlanmıştır. Fakat her günün bir sabahı ve

⁷ Latran sarayı Roma'da on asır boyunca papaların kaldıkları ve idareyi gerçekleştirdikleri bir dairedir.

⁸ Papaların kötüledikleri ve hoş saymadıkları hataları içeren fihriste sillabus denir.Bkz.Darü'l Fünûn İlahiyat Fakültesi Mecmuası, S.1, s., 145.

* Batı Manastırı, katedral.

* İlmihal.

akşamı vardır. Her gün ne yapıldığı izah edilmiştir. İkinci kıssa ise gündüzden bahsetmekte ve o gün Tanrının yeri ve gökleri yarattığını haber vermektedir. İlahiyatçıların büyük çoğunluğu için kabul edilmesi çok kolay ve çok açık olan birinci kıssa bu nitelikleri sebebiyle başlangıçta diğer kıssadan daha fazla kabul görmüş ise de; Philon gibi bazı Müsevi düşünürleri yahut Origene gibi Hıristiyan bilginleri Tanrıyı daha yüksek ve yüce düşünmek istediklerinden yaratılışın bir anda (an-ı vâhid)Tanrının “ol” (kün) emriyle gerçekleştiği düşüncesini ileri sürmüşlerdir. Bunun sonucu olarak hem Tevrat’ta hem de İncil’deki iki kıssaya da inanmak gerektiğine karar vermişlerdir. Tanrının zatına mahsus özel bir hareketle (tavır) dünyayı altı günde yarattığını, bununla birlikte bütün bunları bir anda yaptığını söylemişlerdir. Yaratılışın altı günde gerçekleştiği düşüncesini destekleyen Ephrem Syrus gibi bazı büyük ilahiyatçıların karşı çıkmalarına rağmen bu iki kıssa arasındaki birleştirmeyi (cem) St.Atanas ile St. Bazil doğu kilisesinde, Augustin ile St. Hîler batı kilisesinde yaymışlardır.

Fakat bir iş hem altı günde hem de biranda nasıl olabilir? Bunu akıl nasıl kabul etsin? Ancak kelimeleri evire çevire, metinleri işleyerek ve tabiat üstü düşüncelerden yardım alarak sonunda yaratılışın hem altı günde hem de bir anda olduğuna bütün Avrupalıları inandırmışlardır.

Bu iki kıssayı birleştirebilmek için geçmiş dönemdeki şahıslardan bazılarının hikayeleri anlatılmaya değerdir. Doğu kilisesine bağlı Hıristiyan babaları, Batı kilisesine bağlı olanlar gibi problemi çözmek için kutsal bilimin bir çok bahislerini araştırmışlardır. Mesela, yaratılış konusunda sayıların bazı gizli özelliklerini ortaya koymaya ve ispatlamaya çalışmışlardır. Müsevi Philon yaratılışın bir anda meydana geldiğine inanmakla beraber dünyanın yine altı gün içinde yaratılmış olduğunu söylemiştir. Zira “bütün sayılar içinde altı tanesi en fazla bereketli ve faydalı olanı” imiş. Gök cisimleri (ecrâm-ı semâviyye) dördüncü günü dört sayısının ahengi vasıtasıyla, hayvanlar beş duyuları sebebiyle beşinci günü, insan ise altıncı gün yaratılmıştır. Zira altı sayısına mahsus özellikler (hassa) onu Tanrının süresinde, bitiş sınırı olarak kabul ettirmiş; yedi sayısına mahsus özelliklerin ise sayısı olmadığından o gün dinlenmeye ayrılmıştır. İkinci günün işini acaba Tanrı niçin iyi vasfıyla tanımlamamış⁹? St. Jerum’un görüşüne göre bunun sebebi iki sayısının zatının kötü

⁹ **Kitab-ı Mukaddes Tercemesi**, İstanbul 1281/1886, (Agob Boyacıyan Matbaası), Gerçekte bu kitabın ikinci sayfasındaki sekizinci ayet şöyledir: “Vallahi gök levhası isimlendirildi ve akşam ve sabah

olmasıdır. Bu değerlendirmeyi birkaç yüz yıl sonra Büyük Britanya ‘da Bede de kabul etmiştir.

St. Augustinus da sayıların özellikleri ve niteliklerine bağlı olan tartışmalara katılmıştır. Bakınız ne diyor: “Allah, yaratılışı altı günde tamamlamış olduğu için altı sayısına tamamlama sayısı dememeliyiz. Fakat daha doğrusu altı sayısı tamamlama sayısı olduğu için Allah dünyayı altı günde yarattı demeliyiz.” Bu çeşit bir akıl yürütme bütün orta çağ boyunca devam etmiştir. Hatta yeni bir şeyin keşfinden bir sene sonra Nurnberg’de yayınlanan LaCronique adlı bir dergide bu değerlendirme şu şekilde kulakları çınlatmıştır: “Eşyaların yaratılışı altı sayısı ile açıklanır. Çünkü onun parçalarından her biri; bir, iki, üç sayısı ona denk bir şekli taşımaktadır.” Özetle kainatın yaratılışının böyle hem bir anda ve hem bir sabah ve bir akşamlı altı günde yapılmış olması düşüncesi artık doğal olarak kabul edilmiştir. Miladî XII.yüzyılda Piyer Lumber ile Hûgud St. Hiler sahip oldukları etki ve itibar ile bu düşüncüyü kabul etmiş ve kilisenin zihnine işlemişlerdir. Orta çağın diğer düşünürleri de bu iki düşüncüyü birleştirmeye gayret etmişlerdir.

Pevatiye’liye göre gök yüzünün düzenlenmesinde, karaların, denizlerin ayrılmasında, gök cisimlerinin meydana gelmesinde görünüşte düzenli bir sıra görülmekte ise de, göklerin, yerin ve diğer unsurların oluşumu o kadar açıktır ki tek bir anda gerçekleşmiştir.” Ancak St. Thomas, St. Augustin’dan aldığı “iyice ayırt etme (yeteneği)” ile meselenin göstermekte olduğu problemleri halletmiş ve bu hallediş şekli, asırlar boyunca düşünceleri tatmin etmiştir. Onun görüşüne göre:“Allah önce eşyaların zatını bir anda yaratmış, sonra onu düzenlemek ve oluşturmak işini tamamlamak için altı gün çalışmıştır.” Avrupa da ilk reformistler yani mezheplerin kaldırılmasına teşebbüs edenler bu teoriyi kabul etmişlerdir. Luther diyor ki: “Musa açık ve mecazsız söylemiştir. Buna dayanarak dünya altı günde yaratılmış, fakat bu yaratma fiili ilahi kudretle bir anda gerçekleşmiştir.”

Melanchton’ da Kitâb-ı Mukaddes’in “konuştu”(tekellüm etti) ve “oldular” (tekevvün ettiler) sözüne dayanarak aynı değerlendirmeyi desteklemiştir. Calvin bir anda yaratılma fikrini redderek yaratılmanın altı günde gerçekleştiği değerlendirmesini geçerli kabul etmiştir. Calvin şu noktaya dikkat çekmiştir: “Tevrat takvimi gösteriyor ki dünya henüz altı bin yaşına girmemiştir ve şimdi ömrünün sonuna yaklaşmıştır.

oldukta ikinci gün oldu”.Halbuki takip eden ayetlerde üçüncü,dördüncü,beşinci,altıncı günlerdeki yaratılışlar için hep böyle bir söz var. “Vallahi iyi olduğunu gördü.”

Bundan, hayatımızı bu konuda düşünerek geçirmemiş olmak için, yaratılış altı günde gerçekleşmiştir hükmü çıkarılır.” Pierre Vermikli bu konulara şöyle bir delil ile son vermiştir: “Yaratılış işini iyi anlamak çok önemli bir iştir. Çünkü Hıristiyanlık inancının başlangıç noktası odur. Eğer bu iman ilkesi kaldırılmış olsaydı asıl günahın eser kalmazdı. Mesih’in va’di hükümlerden düşer ve dinimizin hayatı, kuvveti mahvolurdu.” Westminster İlahiyatçıları yani İngiliz din bilginleri Confession of Fait (iman ikrarı) yani İngiliz Hıristiyanları için amentü derecesinde olan iman ilkelerine görünen ve görünmeyen şeylerin yalnız yoktan var kılınması değil, tam altı günde yaratıldığına inanmak gerekliliğini de kaydetmişlerdir.

Roma kilisesi bu konuda Protestan reformistlerden daha az şiddetli değildir. Onlardan Musa’nın Tevrat’taki nakline tamamen inanmak gerektiğini açıklamışlardır. Hatta XVII.yüzyılın ortalarında Buffon, jeolojiye ait bazı basit gerçekleri açıklamaya çalıştığı zaman Sorbonne Üniversitesi onu çok sert bir beyanname yayınlayarak fikirlerini geri almaya mecbur etmiştir. Beyanname şu sözlerle bitiyordu:“Kitabımda yeryüzünün şekline dair söylediğim şeylerden ve genel olarak Musa’nın nakline aykırı olabilecek her şeyden tamamen vazgeçiyorum.”

Neticede İlahiyatçılar yaratılışın tarzı ile yaratılıştaki kullanılan maddeyi ve süreyi bu şekilde hallettikten sonra bunun zamanını belirlemeye çalışmışlardır.

Bu konuda gerçekleşen tartışmalar neticesinde âlemlerin İsa’dan 4008 sene önce yaratıldığına karar vermişlerdir. Hatta XVII.yüzyılda Cambricdge Üniversitesi ikinci başkanı ve devrindeki İbranice bilginlerinin en seçkini Leitfood bu işi daha da kısaltarak yaratılışın İsa’dan 4004 sene önce Teşrin-i Evvel’in (Eylül) 23. günü sabahın 9’unda olduğunu belirlemiştir.

Gerçekte bu sonuç Lactence¹⁰ usulünün bir başarısı ve Tevrat’ın anlamlarının çıkarılabilmesi için birkaç asır devam eden gayretlerin bir ürünü idi. Zira Miladi VIII.yüzyılda Bede, XIII.yüzyılda Vincent de Beauvais yaratılışın ilkbaharda olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Leitfood’un Tevrat’la ilgili bu önemli buluşu maalesef iki yüzyıl sonra bulunabildi ki onun belirlediği saatte güvenilir bir şehir, halkın büyük şehirlerinde diğer insanlarla kaynaşmakta ve diğer milletler de Asya’da yüksek bir medeniyet seviyesine erişmekte idiler.

¹⁰ **Lactanus**:Hıristiyanların Çiçeronu lakabını alan meşhur bir Hıristiyan misyoneridir.

Bununla beraber yaratılışın tarzı, maddesi, müddeti hakkındaki bu çok çetin tartışmaları İlahiyatçılar bir şekilde sonuca bağladıkları halde, bu meselelerin en önemlisi henüz çözülmemişti. O da şudur: “Tanrı (Hâlik,yaratıcı) kimdir ?” Çünkü Hıristiyanlar teslise inandıkları için alemleri acaba teslisin hangi parçası yaratmıştır? Bazı İlahiyatçılar yaratılışı üçüncü kısmın, diğer bazıları da ikinci kısmın gerçekleştirdiğini ileri sürmüşlerdir. Bazıları da düşüncelerini Havariler ile Nice’nin yer ve göklerin yaratıcısı olan Allah baba” biçimindeki mecazi sözü üzerine bina ederek, yaratılma işinin özellikle birinci kısma ait olduğunu iddia etmişlerdir. Diğer bazıları da Tevrat’taki “yapalım” şeklindeki cemî-i mütekellim sığasından hareketle yaratılışa üç unsurun birden yer aldığı tezini savunmuşlardır

Orta çağda kainatın yaratıcısı hakkında ileri sürülen bu farklı düşünceler kilise eserlerinin inşaat tarzında, sütunlarında, pencere camlarında, din kitaplarının süsleme ve tezhiplerinde açıkça görülür. Bu eserlerde Tanrı bazen teslisin üçüncü kısmını tasviren henüz belirli bir düzen göstermeyen alemlerin üzerinde kanatlarını açarak bir güvercin biçiminde; bazen ikinci kısmı tasviren saygıdeğer bir ihtiyar şeklinde, bazen de üç şahsı bir arada, yani başlarında babalarının giydiği bir taç bulunan ve her biri dudaklarıyla bir güvercinin kanatlarını tutan bir ihtiyarla bir genç şeklinde çizilirdi. Bu güvercin onların her birinden ortaya çıkmış ve aralarında asılı kalmış bulunurdu. Kimi zamanda Tanrı bir beden üzerinde üç yüzlü olarak çizilirdi. Bu durum, Hintlilerin, yüce tanrıları Brahma, Vişnu ve Şiva’yı üç yönlü ve bir bedenli olarak tasavvur ettikleri gibi Hıristiyanlardaki teslis inancının da aynı gelişim aşamalarından geçtiğine delalet eder.

Son dönemin başlangıcında âlemin yaratılışı hakkındaki Tevrat’a dayalı tasvir çok büyük bir sanatkarın dahiyane kudretiyle Hıristiyanlık dünyasına tamamen hakim olmuştur. Zira Mivhel Angelo dan başkası olmayan bu sanatkar 1515 yılında Papa II. Julius’un emri ve nüfuzuyla Sıkistin kilisesinin duvarlarındaki nakışları çizmişti. O dönemlerdeki dini anlayışları en muhteşem bir biçimde işleyen işte bu resimlerdir. Bu nakışlar göklerin ortasında teslisin ilk kısmı olan, mutlak kudret sahibi babayı insan çehreli muhteşem ve saygıdeğer bir ihtiyar şeklinde yansıtıyordu. Bu insan şiddetli rüzgarlara binmiş ve etrafını melekler kuşatmış olduğu halde sonsuz uzayda dolaşıyor. Bundan başka bu resimler onun gök renkli dünyanın birbiri ardınca gelen zamanlarında yaratılış işini nasıl tamamladığını gösteriyor. Netice de Tevrat’ın “Tekvin Babi” nin birinci hikayesine uygun olan bu son anlayış, Michel Angelo’nun bu yüce eseri

sayesinde bütün Hıristiyanlık âleminde kabul edilmiştir. Bossue, Michel Angelo'nun resmiyle ortaya koyduğu bu anlayışı hararetle savunmuş, Katolik yada Protestan olsun bütün kiliseler onu kesinlikle desteklemişlerdir. Fakat bu tartışmalara daha ilk günden itibaren bir başka meselede karışmıştı. Şöyle ki; Tevrat ayetlerinin birincisinde “Nur yaratıldı, bu sebeple gece ile gündüz birinci gün birbirinden ayrıldı” denildiği halde; güneşle ayın ancak dördüncü gün yaratıldığı bildiriliyor. İşte bu problemi halletmek için yüzlerce binlerce sayfa yazılar yazılmış, teolejik (Kelamî) deliller ileri sürülmüştür. Halbuki Tevrat'ın o ayeti eskilere (kudema) göre aydınlık ile karanlığın gök cisimlerine bağlı olmayan, kendi başına var olan birer varlık (entite/mahiyet) olduğuna; güneşle ayın ve diğer gök cisimlerinin “aydınlığı ayırmak için, gündüz ve geceye hakim olmak için” var oldukları düşüncelerinden ortaya çıkmaktadır. Böylece bu açıklama, yükümlülükleri basit bu olayı asırlar boyunca gözlerimizden gizlemiştir.

İşte buraya kadar yalnız yaratılış meselesinin bazı yönleri hakkında verdiğimiz bilgiler, bilimin niçin din bilginlerine karşı isyan ettiğini göstermek için yeterlidir. Bundan sonra gelecek makalemizde¹¹ bu bilim din tartışmasını gerektiren diğer problemleri de birer birer ortaya koyacağız.

3 Teşrîn-i Sâni 1341 (03/11/1925)

Müderriş Muhammed Ali Aynî

¹¹ Yapılan incelemede M. Ali Aynî'nin bu makalesinin devamı olan bir başka makalesine Darü'l Fünûn İlahiyat, Sırat-ı Müstakîm ve Sebilür-Resâd mecmualarında rastlanmadı.(Sadeleştiren)